

Кошлага І. Б.,

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

ОПТИМІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглянуто основні закономірності та принципи комунікативного підходу до викладання іноземної мови у вищих медичних навчальних закладах. Охарактеризовано такі аспекти оптимізації комунікативної компетентності як аудіювання, мовлення, читання і письмо.

Ключові слова: комунікативна компетентність, комунікативні аспекти, комунікативний підхід, вищий медичний навчальний заклад.

В статье рассмотрены базовые закономерности и принципы коммуникативного подхода преподавания иностранного языка у высших медицинских учебных учреждениях. Охарактеризованы такие аспекты оптимизации коммуникативной компетентности как аудирование, говорение, чтение и письмо.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, коммуникативные аспекты, коммуникативный подход, высшее медицинское учебное учреждение.

The article deals with the main regularities and principles of communicative approach to foreign language teaching in higher medical educational establishments. It has been characterized such aspects of communicative competence as listening, speaking, reading and writing.

Key words: communicative competence, communicative aspects, communicative approach, higher medical educational establishment.

З кожним роком вимоги щодо рівня володіння іноземною мовою студентами та випускниками вищих навчальних закладів безперервно зростають. Механічне відтворення лексичних і граматичних конструкцій замінюється практичним використанням мови в ситуаціях, які моделюють реальне спілкування. Сучасна методика викладання все більше зосереджується на комунікативному підході, що передбачає поєднання засвоєння матеріалу з його практичним застосуванням. Хоч робота з професійно орієнтованими текстами все ще займає провідну частину процесу опанування медичної термінології іноземною мовою у вищих медичних навчальних закладах, однак, опрацювання лексико-граматичного наповнення тексту при комунікативному підході набуває нового змісту через його практичне використання в процесі спілкування. Під час вивчення іноземної мови професійного спрямування комунікативним методом студенти набувають комунікативної компетентності, тобто вміння користуватися іноземною мовою відповідно до конкретної професійної ситуації. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії між суб'єктами комунікації, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається, також, опосередковано, а саме з літератури, театру і кіно, де людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, про особливості міжособистісної взаємодії і засоби її застосування. У процесі опанування комунікативної сфери людина запозичує з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм.

Відповідно, комунікативний підхід реалізується завдяки таким закономірностям мовленнєвого спілкування:

- мовлення несе діяльнісний характер;
- процес комунікації має свою предметність, обмежену рамками заняття;
- ситуація моделюється згідно з типовими варіантами стосунків у колективі;
- використання мовленнєвих засобів зумовлюється особливостями процесу спілкування в тій чи іншій ситуації.

Опираючись на такі закономірності, виділяють наступні принципи комунікативного методу:

- особистісно орієнтований підхід з урахуванням потреб, сфери діяльності та інтересів студентів;
- мовленнєва спрямованість навчання, що реалізується в процесі практичного застосування іноземної мови;
- функціональність, яка зумовлює відбір професійно орієнтованого матеріалу;
- ситуативність, яка в процесі навчання моделюється певною системою взаємовідносин між співрозмовниками;
- новизна, оскільки теми розмови та обставини постійно змінюються [4].

Отже, основна мета навчання на теперішньому етапі економічного, соціального та культурного розвитку є сформувати високий рівень комунікативної компетентності майбутніх фахівців, який включає такі аспекти: аудіювання, мовлення, читання та письмо.

Аудіювання – це перехід з акустичного коду на код внутрішнього мовлення або думання, тобто мисленнєвий код [2]. Навички аудіювання у студентів вищих медичних навчальних закладів можна розвивати як складову частину усного мовлення, в якому кожен співрозмовник або говорить, або сприймає на слух окремі зв'язні тексти. Слід моделювати ситуації, які б стимулювали виникнення та розвиток комунікативно-пізнавальних потреб студента. В процесі аудіювання студент повинен одержати загальне уявлення про прослуханий матеріал, а не прагнути дослівно зрозуміти весь текст чи статтю. Досягнення комунікативної мети можна перевіряти різного типу тестами чи завданнями, наприклад, студентам можна запропонувати тести на вибір правильного варіанту відповіді, дати завдання написати переказ почутого або ж усно розповісти прослухане

англійською мовою, завершити запропонований початок речення, опираючись на поданий матеріал або підтвердити/заперечити певні твердження.

Процес аудіювання починається зі сприймання мовлення, під час якого слухач, завдяки механізму внутрішнього мовлення, перетворює звукові (якщо спостерігає за співрозмовником, то й зорові) образи в артикуляційні. Для осмислення всього повідомлення необхідно виділити окремі лексико-граматичні ланки (фрази, синтагми, словосполучення, слова) і зрозуміти значення кожної з них. Одним з найважливіших механізмів аудіювання – є механізм оперативної пам'яті, який утримує в свідомості слухача слова і словосполучення протягом необхідного часу. Значну роль у процесі аудіювання відіграє механізм антиципації або ймовірного прогнозування, який дає можливість за початком слова, словосполучення, речення або цілого висловлювання передбачити його закінчення. Проте, антиципація та ідентифікація можуть здійснюватись лише на базі механізму довготривалої пам'яті, завдяки якій відбувається зіставлення мовленнєвих сигналів, що надходять, з тими стереотипами, які зберігаються у нашій свідомості. Найвідповідальнішу роль в аудіюванні відіграє механізм осмислення, який здійснює еквівалентні заміни шляхом перетворення словесної інформації в образну [5].

Процес читання – це знову ж таки кодовий перехід з графічного коду (надрукованого чи написаного тексту) на акустичний і, зазвичай, одночасно – на код мислення. Процес читання відбувається таким чином: 1) сприймаються графічні знаки (техніка читання); 2) здійснюються кодові переходи; 3) усвідомлюється прочитане через код мислення, через знаки-еталони, що зберігаються в пам'яті [2]. Незалежно від комунікативного завдання та типу тексту, студенту потрібно в процесі читання зрозуміти не тільки основний зміст тексту, а й повно охопити подану інформацію. Тому підбираючи професійно орієнтований текст для студентів медичних навчальних закладів, викладач повинен зважати на тематику матеріалу, який студенти вже опрацювали рідною мовою на профільюючих дисциплінах, адже мета читання полягає не у вивченні функціонування певних органів чи систем, а в засвоєнні вже відомої медичної термінології іноземною мовою. Перед читанням будь-якого тексту слід попередньо пояснити складні граматичні конструкції, зврати та комплекси, ознайомити студентів з новими словами і виразами.

У методиці викладання іноземної мови існують різноманітні класифікації видів читання, а саме: вслух або мовчки, з перекладом і без перекладу, зі словником та без словника. Для ефективного читання іноземною мовою необхідно сформулювати основні тактики роботи з текстом, які включають наступні вміння: ігнорувати невідоме; прогнозувати та виокремлювати необхідну змістову інформацію; працювати зі словником; читати за ключовими словами; використовувати зноски та коментарі, що зустрічаються в тексті; інтерпретувати і трансформувати текст [5]. Слід зазначити, що в методиці викладання іноземних мов використовуються наступні види читання: вивчаюче, ознайомлююче та оглядове. Кожне з видів читання має певну спрямованість і, відповідно до цього, конкретні особливості. При вивчаючому читанні ціль читача полягає в глибокому, змістовному розумінні тексту, намаганні вникнути в усі його деталі, сформулювати власне ставлення до прочитаного. При читанні іноземною мовою завжди залишається ще одне важливе завдання, співвіднесене із навчальним читанням – збагатити словниковий запас за рахунок лексики тексту, вдосконалити вміння автоматизованого сприйняття граматичних конструкцій. Ознайомлююче читання передбачає самостійне читання невідомого тексту про себе, охоплюючи основний зміст. При такому різновиді читання студент сприймає лише основні факти, не вдаючись до деталей. Дана методика передбачає достатньо розвинутий механізм читання, вміння самостійно зрозуміти або здогати значення незнайомих слів, орієнтуватися в тексті, а саме знаходити і виділяти основну інформацію, відокремлюючи її від деталей. При оглядовому читанні студенти швидко переглядають текст, визначають головну ідею, і вибирають основну інформацію. Загалом, якщо розглядати читання не лише як сукупність навичок, а як вміння, то студентів необхідно навчити: орієнтуватися в дискурсивній структурі різних типів тексту; впізнавати тип тексту та його комунікативне значення, мовні й мовленнєві особливості його структури, стиль чи методику написання автора; інтерпретувати зміст тексту; відділяти факти від думок інших людей і суб'єктивних суджень [4].

Говоріння – це озвучення думки, кодовий перехід з мисленевого коду (внутрішнього мовлення) на звуковий код, тобто акустичний (фонетичний) [2]. Говоріння забезпечує усне спілкування іноземною мовою в діалогічній і монологічній формі, яке спрямоване до однієї особи або необмеженої кількості осіб. Як і будь-яка інша діяльність, акт говоріння завжди має певну мету або мотив, в основі якого лежить потреба. Предмет говоріння – це думки того, хто говорить, а продукт мовлення – це висловлювання (діалог або монолог) і результат, який може виражатися у вербальній чи невербальній реакції на висловлювання. Навчальна дискусія є однією з форм мовленнєвої взаємодії студентів на заняттях у вищих навчальних закладах, а її навчальна цінність полягає в тому, що в дискусії “ступінь наближення мовних дій до реальних умов комунікації найвищий порівняно з багатьма іншими видами і формами роботи, які використовуються при вивченні іноземної мови” [5]. Компетенція говоріння включає компетенцію діалогічного та монологічного мовлення. Тому слід вдосконалювати навички студентів користуватися даними формами спілкування. Вміння ясно та чітко висловлювати свою думку забезпечує встановлення і підтримання контакту під час розмови, спонукає партнера до мовлення та обґрунтування різних точок зору. Тому вважається, що навчити людини іноземній мові можна лише при умові спілкування, адже лише в цьому випадку можливе перенесення навичок і вмінь у реальні умови.

Монолог – одновекторним типом спілкування, що не вимагає комунікативної реакції реципієнта. Як форма мовлення монолог являє собою найбільш розлоге й логічно організоване повідомлення під час спілкування. З погляду комунікації монолог є цікавим з тієї причини, що в такій мовній формі криється спілкування, яке характеризується природною спрямованістю процесу комунікації від адресанта до адресата. Недоліком монологічного спілкування є те, що результативність процесу комунікації безпосередньо не береться до уваги і стає незрозумілим наскільки успішно чи неуспішно завершилося спілкування. Для монологічного мовлення

характерні значні по розміру частини тексту, що містять структурно та за змістом пов'язані між собою висловлювання, які мають індивідуальний композиційний зміст і відносну смислову завершеність. Монологічне мовлення оформлюється за допомогою лексичних та граматичних засобів, які його характеризують [3].

Діалогічне мовлення – це обмін висловлюваннями, тобто репліками, які виникають як безпосередня реакція на почуте, що активізує роль адресата і адресанта у мовленнєвій діяльності. Для діалогічного мовлення типовими є зв'язки: питання/відповідь, доповнення/пояснення, згода/заперечення, тощо [3]. Багатовекторним типом комунікативного процесу – є діалог, що є розмовою між двома або кількома особами. Особливістю діалогічного спілкування є зміна ролей адресанта й адресата, тобто ініціатива у спілкуванні переходить від одного до іншого [2]. Кожен діалог має певні освітні й навчальні можливості, а діалогічна мова є найбільш природним способом спілкування, який демонструє культуру поведінки людини, рівень її вихованості й освіченості. Широке застосування різноманітних діалогічних зв'язків сприяє активному розвитку навичок усного мовлення, привчає студентів творчо використовувати лексичний матеріал як в монологічному, так і в діалогічному мовленні, що сприяє реалізації принципу комунікативності.

Письмо – це процес, дія, перекодування змісту думки з коду мислення на графічний, літерний код. Проміжною ланкою перекодування служить фонема. Письмо – це: а) підготовка, формування висловлювання на внутрішньому рівні; б) кодові переходи; в) техніка запису – відтворення потрібних графічних знаків за правилами та орфографічними нормами [2]. Письмове оформлення думок відображається значними навчальними перевагами, оскільки студент має достатньо часу, щоб обдумати зміст висловлюваного і подати його таким чином, щоб були дотримані всі норми викладення матеріалу з урахуванням лексичних, граматичних та стилістичних конструкцій, а це, у свою чергу, створює умови для вживання таких мовних форм, які недостатньо автоматизовані і тому в усній комунікації ще не можуть використовуватись. Це дозволяє ґрунтовніше продумувати зміст і форму майбутнього висловлювання, чіткіше здійснювати як попередній синтез, так і ретроспективний аналіз написаного. Можливість відшукати в пам'яті необхідні мовні засоби для точного і ясного вираження думки, можливість використовувати словник та інші довідники додають тому, хто пише, більшої впевненості. Вживання складних форм у писемному мовленні гарантує подальше вільне оперування ними в усному мовленні. Мовний матеріал, "пропущений" через письмо, краще запам'ятовується, оскільки письмо базується на чотирьох аналізаторах: рукомоторному (сам процес написання); зоровому (бачення); мовленневомоторному (проговорювання написаного); слуховому (слухання самого себе в процесі перечитування написаного) [4]. Письмо поділяється на два головних види: практичне і академічне, які мають значний вплив на розвиток мислення та мовлення студентів. Практичне письмо (написання ділових і приватних листів, різних видів документів, анотацій і рефератів) використовується у практичній діяльності студента. Академічне письмо, яке базується на написанні есе і творів, зорієнтоване на розвиток вмінь творчого мислення та розлогого і стилістично забарвленого викладу матеріалу. Отож, студенти повинні вміти анутовати та реферувати професійно орієнтовані тексти, складати письмові повідомлення, що відображають комунікативний намір, письмово фіксувати інформацію отриману під час читання, писати ділові листи, а також есе та відгуки про художні твори. Необхідно зауважити, що студент має елементарну комунікативну компетенцію письма, навіть, якщо його письмо недостатньо зв'язне, допущені граматичні, орфографічні, лексичні помилки, які не порушують зміст висловлювання.

Викладач повинен постійно вдосконалювати процес навчання з метою створення умов для ефективного засвоєння матеріалу. Оптимізація комунікативної компетентності в процесі викладання іноземної мови є важливим фактором розвитку рівня володіння теоретичними навичками та практичним застосуванням знань. Така взаємодія теорії й практики стає можливою за умов раціонального використання усіх аспектів комунікативної компетентності, а саме аудіювання, мовлення, читання та письма, адже комунікативний підхід в процесі вивчення іноземної мови дозволяє якісно по-новому закріплювати відповідні лексичні і граматичні конструкції, вдосконалювати монологічне і діалогічне мовлення, формувати навички професійного читання та аудіювання. Як відомо, більшість людей краще сприймають зорові образи, тому вдосконалення навичок читання може стати початком оптимізації комунікативної компетентності. Якщо викладач підбирає тип тексту, опираючись на поставлену комунікативну мету (допомогти студенту розвинути і вдосконалити вміння та навички усної та письмової комунікації), то результатом обов'язково буде виокремлення студентом необхідної змістової інформації, збагачення словникового запасу читача за рахунок лексики з тексту, вдосконалення вміння використання нових лексичних зворотів та граматичних конструкцій. Прочитавши професійно орієнтований текст і набувши певний багаж знань, наступним кроком студента може бути обговорення здобутої інформації, висловлення думок щодо прочитаного, що відображається у вигляді доповіді (монологічне мовлення) чи дискусії (діалогічне мовлення). Маючи певні навички професійно орієнтованого читання та мовлення, студент може вдосконалювати сприймання матеріалу на слух, використовуючи при цьому запропоновані викладачем тести та вправи та, в подальшому, відтворювати певну інформацію в письмовій формі. Викладач повинен заохочувати студентів до написання різного виду анотацій та рефератів, що сприятиме кращому аналізу та ґрунтовнішому продумуванню змісту висловлюваного, що, в свою чергу, приведе до автоматизованішого використання мови в умовах живого спілкування. Коли студент відчуває реальну можливість використати отримані знання з іноземної мови в конкретних професійних та життєвих ситуаціях, його мотивація потужно зростає. А сучасний світ демонструє випускникам, як на ринку праці зростають можливості спеціалістів зі знанням як загальної, так і професійної іноземної мови.

Література:

1. Вороніна Г. Р. Формування комунікативної компетенції професійного спрямування у вищій школі: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції “Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі”/ Г. Р. Вороніна. – Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”, 2012. – С. 98-101.
2. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації/Ю.В. Косенко. – Суми : Сумський державний університет, 2011. – 187 с.
3. Олійник Л. Й., Денисова О. В. Оптимізація усної мовленнєвої діяльності студентів на заняттях з англійської мови у ВТНЗ: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного сполування” / Л. Й. Олійник, О. В. Денисова. – Дніпропетровськ, 2012. – С. 3-5.
4. Пассов Є. І. Комунікативний метод навчання іншомовному мовленню / Є. І. Пассов. – К., 2001. – 212 с.
5. Скалкин В. Л. Основы обучения устной иноязычной речи / В. Л. Скалкин. – М. : Русский язык, 1981. – 248 с.